

بررسی فقهی و حقوقی

ماده ۶۳۰ قانون مجازات اسلامی

بهاره رجبی

مجلس شورای اسلامی

بررسی فقهی و حقوقی ماده ۶۳۰ قانون مجازات اسلامی

• مؤلف: بهاره رجبی	• چاپ: ۱۳۹۲
• ناشر: آپار	• تعداد: ۱۰۰۰
• چاپ: اول	• قیمت: ۱۱۰۰۰ تومان

حق چاپ و نشر برای انتشارات محفوظ است.

نشر Aparpub

www.aparpub.ir aparpub@yahoo.com info@aparpub.ir

سرشناسه	رجبی، بهاره، ۱۳۶۵ -
عنوان و نام پدیدآور	بررسی فقهی و حقوقی ماده ۶۳۰ قانون مجازات اسلامی
مشخصات نشر	تهران: نشر آپار، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	۱۶۸ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۹۳۰۸۹-۵-۵
وضعیت فهرست نویسی	فیبیا
موضوع	مجازات (فقه)
موضوع	مجازات
موضوع	حقوق جزا (فقه)
رده بندی کنگره	۱۳۹۱ ب۳/ر۱۹۵ BP
رده بندی دیویی	۲۹۷/۳۷۵
شماره کتابشناسی ملی	۳۰۸۰۵۹۶

میدان انقلاب، خیابان فروردین، خیابان شهدای ولایتی
روبه روی اداره پست پلاک ۱۳۲ ساختمان پرنایلی. نشر آپار
تلفن: ۶۶۹۵۱۶۲۹
فکس: ۶۶۲۴۶۰۰۰

No132, Pardazesh Building
Opposite of Postal Office, Shohadaye
Jandarmen St. Farvardin
St. Enghelab Sq, Tehran IRAN.
Tel: +9821 66 95 16 29
Fax: +9821 66476000

۱۵	مقدمه
۱۵	چکیده

فصل اول : کلیات

۱۸	۱-۱. تعریف حقوق جزا
۱۸	۱-۱-۱. تعریف واژه حقوق
۱۸	۱- حق در لغت
۱۹	۳- حق در اصطلاح حقوقی
۲۰	۲-۱. موضوع حقوق جزا
۲۰	۳-۱. فایده حقوق جزا
۲۱	۴-۱. تقسیمات حقوق جزا
۲۱	۵-۱. سیاست جنایی در اسلام
۲۲	۳-۵-۱. اوصاف سیاست جنایی در اسلام
۲۷	۶-۱. سیاست جنایی اسلام در جرایم جنسی
۳۲	۷-۱. پیشینه تاریخی قتل در فراش در تمدن های کهن
۳۴	۲-۷-۱. پیشینه تاریخی مجازات زنا
۳۷	۸-۱. قتل در فراش در ادیان الهی پیش از ظهور اسلام
۳۷	۱-۸-۱. شریعت زرتشت
۳۸	۲-۸-۱. شریعت موسی
۳۹	۳-۸-۱. شریعت عیسی (مسیحیت)
۴۰	۹-۱. موضوع قتل در فراش در قوانین جزایی سایر کشورها
۴۰	۱-۹-۱. قتل در فراش در قوانین برخی از کشورهای اروپایی

فصل دوم: تحلیل حقوقی ماده ۶۳۰ قانون مجازات اسلامی

۱. واژه‌شناسی اصطلاحات ماده ۶۳۰ قانون مجازات اسلامی ۵۰
- ۱-۱-۲. زنا ۵۰
- ۲-۱-۲. قتل ۵۲
- ۳-۱-۲. فراش ۵۲
- ۲-۲. رویکردهای جرم‌شناسی زنا در اسلام ۵۳
- ۱-۲-۲. نگرش ترکیبی و کامل به جرم، مجرم و جامعه ۵۳
- ۲-۲-۲. دفع کامل جرم و مقابله با شرایط مفسده‌آمیز ۵۷
- ۳-۲-۲. اصل تناسب مجازات حد با آثار جرم ۵۸
- ۴-۲-۲. اهداف کیفرشناسی زنا ۶۱
- ۳-۲. جرم زنا و انواع آن ۶۷
- ۴-۲. نقش احصان در مجازات زنا ۶۸
- ۵-۲. نقش عنصر رضایت در زنا یا غیرمحصن ۶۹
- ۶-۲. تأثیر اجرای حد زنا ۷۱
- ۷-۲. تعریف جرم ۷۲
- ۱-۷-۲. جرم در ارتباط با مفاهیم حقوقی، قضایی و جرم‌شناسی ۷۲
- ۲-۷-۲. تعریف جرم در شریعت اسلام ۷۳
- ۸-۲. مفهوم حقوقی و جزایی جرم ۷۴
- ۹-۲. جرم از دیدگاه جرم‌شناسی ۷۵
- ۱۰-۲. عناصر تشکیل‌دهنده جرم ۷۵
- ۱-۱۰-۲. عنصر قانونی جرم ۷۵
- ۲-۱۰-۲. عنصر مادی جرم ۷۶
- ۳-۱۰-۲. عنصر معنوی یا روانی جرم ۷۶
- ۱۱-۲. نقش پیشگیرانه نظام جزایی اسلامی در جرایم جنسی ۷۶
- ۱۲-۲. پیشگیری از جرم زنا در حقوق ایران ۷۷

- ۱۳-۲. پیشینه تقنینی قتل در فراش در حقوق کیفری ایران ۷۸
- ۱-۱۳-۲. قتل در فراش در قوانین جزایی پیش از انقلاب اسلامی ۷۸
- ۲-۱۳-۲. قتل در فراش در قوانین جزایی پس از پیروزی انقلاب اسلامی ۸۰
- ۱۴-۲. مجرم و مسئولیت جزایی وی در موارد استثنایی ۸۲
- ۱-۱۴-۲. دفاع مشروع ۸۳
- ۱۵-۲. امر به معروف و نهی از منکر ۹۲
- ۱۶-۲. موانع مسئولیت جزایی (عوامل رافع مسئولیت کیفری) ۹۳
- ۱-۱۶-۲. علل تام رافع مسئولیت جزایی ۹۴
- ۱۷-۲. کیفیات مؤثر در تعیین مجازات ۹۷
- ۱-۱۷-۲. اسباب قانونی تخفیف مجازات ۹۷
- ۱-۱۷-۲. معاذیر (عذرهای) قانونی تخفیف مجازات ۹۸
- ۱۸-۲. کیفیات مخففه قضایی ۱۰۳

فصل سوم: تحلیل فقهی - حقوقی مبانی معافیت سوهر از مجازات

- ۱-۳. بررسی آرای فقهی قتل در فراش ۱۰۶
- ۱-۱-۳. آرای امامیه ۱۰۶
- ۲-۱-۳. قتل در فراش در شریعت محمدی ﷺ و فقه جعفری ۱۱۶
- ۱-۲-۱-۳. مستندات روایی و دامنه دلالتی اخبار شیعه ۱۱۶
- ۱-۱-۲-۱-۳. روایت سعد بن عباد ۱۱۶
- ۲-۱-۳. آرای فقهای اهل سنت ۱۲۹
- ۲-۳. تئوری های مطرح شده در توجیه ماده ۶۳۰ قانون مجازات اسلامی ۱۳۰
- ۱-۲-۳. تحریک قاتل یا برانگیختگی روحی وی در اثر مشاهده صحنه زنا ۱۳۱
- ۲-۲-۳. تئوری اجبار معنوی داخلی ۱۳۳
- ۳-۲-۳. تئوری دفاع مشروع ۱۳۴
- ۱-۳-۲-۳. دفاع باید در مقابل حمله یا تعرض باشد ۱۳۶
- ۲-۳-۲-۳. فعلی بودن یا قریب الوقوع بودن آن ۱۳۷

- ۱۳۷ ۳-۳-۳. اقسام دفاع مشروع در شریعت اسلامی ۱۳۷
- ۱۴۰ ۴-۲-۳. تئوری اجازه قانون ۱۴۰
- ۱۴۱ ۳-۳. شروط لازم جهت ارتکاب قتل در قالب ماده ۶۳۰ ۱۴۱
- ۱۴۱ ۱-۳-۳. وجود علقه زوجیت ۱۴۱
- ۱۴۳ ۲-۳-۳. مشاهده زن و مرد اجنبی توسط شوهر ۱۴۳
- ۱۴۴ ۳-۳-۳. وقوع مواقع ۱۴۴
- ۱۴۵ ۴-۳-۳. علم به تمکین ۱۴۵
- ۱۴۵ ۵-۳-۳. ارتکاب قتل در حین مشاهده عمل زنا ۱۴۵
- ۱۴۶ ۴-۳. تفاوت حکم قتل در فراس، قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی از لحاظ ماهوی ۱۴۶
- ۱۴۶ ۱-۴-۳. ضوابط پیش از انقلاب ۱۴۶
- ۱۴۹ ۵-۳. ایرادات حقوقی مطرح درباره ماده ۶۳۰ ۱۴۹
- ۱۵۰ ۱-۵-۳. ضعف ادله و مدارک قضایی در جهت پیش بینی حکم ماده ۶۳۰ ۱۵۰
- ۱۵۱ ۲-۵-۳. امکان سوء استفاده از حکم ماده ۶۳۰ علی ۱۵۱
- ۱۵۲ ۳-۵-۳. متروک بودن حکم ماده ۶۳۰ به مدت ۱۴ سال ۱۵۲
- ۱۵۳ ۴-۵-۳. عدم وجود حق متقابل برای زن در قالب ماده ۶۳۰ ۱۵۳
- ۱۵۵ ۵-۵-۳. امکان اغوای زانی توسط زوجه (زانیه) ۱۵۵
- ۱۵۶ ۶-۵-۳. عدم امکان احراز تمکین زن ۱۵۶
- ۱۵۷ ۷-۵-۳. عدم امکان اثبات زنا توسط شوهر ۱۵۷
- ۱۵۸ منابع ۱۵۸

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و اصلاح قوانین و مقررات براساس موازین شرعی، بسیاری از قوانین حاکم بر جرایم و مجازات‌ها بازنگری شدند که در حوزه حقوق جزا، این امر منجر به تصویب قانون راجع به مجازات اسلامی گردید. بنا بر فرض، قانون مذکور از مقررات فقهی اقتباس گردیده، لیکن در اکثر این مقررات به دلیل عدم وجود سابقه فقهی و توجه به مقتضیات زمان از روش قانون مجازات عمومی سابق پیروی شده است. از جمله کتاب پنجم آن با عنوان «تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده» در دو جلد و سی و دو ماده و چهل و چهار تبصره در دوم خرداد ماه ۱۳۷۵ به تصویب نهایی مجلس شورای اسلامی رسیده و شورای نگهبان نیز در ششم خرداد ماه همان سال آن را تأیید کرده است.

ماده ۶۳۰ قانون مزبور راجع به قتل در فراش است که هم دارای حکم فقهی است و هم قضایی و موضوع آن در ماده ۱۷۹ قانون مجازات عمومی سابق نیز مورد حکم قرار گرفته بود؛ هر چند قانون مجازات اسلامی سال ۶۲ و ۷۰ به این موضوع اشاره‌ای نداشت.

به موجب ماده ۶۳۰ ق.م.ا «هر گاه مردی همسر خود را در حال زنا با مرد اجنبی مشاهده کند و علم به تمکین زن داشته باشد می‌تواند در همان حال آنان را به قتل برساند و در صورتی که زن مکره باشد، فقط مرد را می‌تواند به قتل برساند. حکم ضرب و جرح نیز در این مورد مانند قتل است».

نخستین متن قانونی که در مورد موضوع و حکم ماده ۶۳۰ ق.م.ا در قوانین ایران وضع شده ماده ۱۷۹ ق.م.ع مصوب دی ماه ۱۳۰۴ است. به موجب این ماده

«هر گاه شوهری زن خود را با مرد اجنبی در یک فراش یا در حالی که به منزله وجود در یک فراش است، مشاهده کند و مرتکب قتل یا حرج یا ضرب یکی از آنها یا هر دو شود از مجازات معاف است. هر گاه به طریق مزبور دختر یا خواهر خود را با مرد اجنبی ببیند و در حقیقت هم علاقه زوجیت بین آنها نباشد و مرتکب قتل شود به یک ماه تا شش ماه حبس جنحه‌ای محکوم خواهد شد و اگر در مورد قسمت اخیر این ماده مرتکب جرح یا ضرب شود به حبس جنحه‌ای از یازده روز تا دو ماه محکوم می‌شود».

تصویب ماده ۱۷۹ ق.م.ع بیشتر با اقتباس از قانون جزای فرانسه صورت گرفته بود و به این علت، حکم این ماده در حقوق ایران سابقه تاریخی مدونی ندارد. قانون‌گذار فرانسه در شق دوم ماده ۳۲۴ قانون جزا مصوب ۱۸۱۰ پس از آنکه می‌گوید «علی الاصول قتل زن به وسیله شوهر یا قتل شوهر به وسیله زن از مجازات معاف نیست، مگر آنکه زندگی مرتکب قتل در خطر افتاده باشد» مقرر می‌دارد: «مع ذلک در صورتی که مردی همسر خود را در خانه مشترک زوجیت در حال زنا (به گونه‌ای که در ماده ۳۳۶ همین قانون پیش‌بینی شده است) مشاهده کند و مرتکب قتل همسر خود و مرد اجنبی شود، از معافیت قانونی برخوردار خواهد شد».

همان‌طور که مشاهده می‌شود، در مقرر مذکور فقط خانه‌ای که شوهر به اتفاق همسرش در آن سکونت دارد فراش محسوب شده است و لذا ورود مرد به خانه و مشاهده زن با مرد اجنبی باید ناگهانی باشد و الا اگر با تبانی شوهر و همسر باشد مشمول معافیت نیست.

مطابق ماده ۳۲۶ قانون اخیر الذکر، مجازات چنین قتلی به یک تا پنج سال حبس تقلیل پیدا کرده است؛ البته شق دوم ماده ۳۲۴ و نیز ماده ۳۳۶ و ۳۳۹ قانون مذکور به موجب قانون ۱۱ ژوئیه ۱۹۷۵ نسخ شده است و در قانون مجازات جدید

فرانسه که با اصلاحات و تغییرات زیاد در ۲۲ ژوئیه سال ۱۹۹۲ به تصویب رسید و در تاریخ اول مارس ۱۹۹۴ به اجرا گذاشته شد، اثری از آن دیده نمی‌شود. به موجب قانون جدید ارتکاب زنا توسط زن شوهردار یا مرد زن‌دار صرفاً از موجبات درخواست طلاق است.

از طرف دیگر، باید اذعان داشت که موضوع «قتل در فراش» و تجویز ارتکاب قتل زنی که به همسر خود خیانت کرده و در فراش مرد بیگانه حاضر شده، از موضوعاتی است که بحث از آن حتی در قدیمی‌ترین تمدن‌ها نیز وجود داشته است. از نظر آشوری‌ها، قتل زن در حال زنا توسط شوهر به دلیل خیانت وی، حق مسلم مرد به شمار می‌رفت. در امپراتوری ژاپن اگر شوهری، همسر خود را در حال خیانت و ارتکاب زنا با مرد بیگانه مشاهده می‌کرد، می‌توانست هر دو آنها را بی‌درنگ بکشد.^۱

در یونان باستان و در قرن پنجم، قصاص مستقیم در شرایط خاص مجاز بود و به همین دلیل اگر مردی مشاهده می‌کرد که بین زن یا مادر یا رفیق یا خواهر یا دخترش با مردی بیگانه رابطه نامشروع برقرار است، قتل آنها بر وی مجاز بود.^۲ البته در حقوق روم قدیم علاوه بر شوهر به پدر نیز چنین حقی داده شده بود که اگر همسر یا دختر خود را در حالتی که با مرد بیگانه رابطه نامشروع برقرار کرده است، ببیند، اقدام به قتل آنان کند. این امر ریشه در مفاهیم قدیمی و اولیه اقتدار و سلطه شوهر و پدر در رابطه با زن و دختر خود در شئون زندگی داشت.^۳ به دلیل وجود چنین حکمی در تمدن‌های قدیمی در طول قرن‌های متمادی، این حکم در قوانین بسیاری از کشورها پیش‌بینی گردید. از جمله ماده ۳۷ قانون

۱ - دورانت، تاریخ تمدن، ۲۹۰/۱

۲ - گارو، مطالعات فطری و عملی در حقوق جزا، ۱۷

۳ - وزیر، معافیت‌های قانونی و تحلیلی از ماده ۱۷۹ ق.م.ع، ۳۶

جزای پرتغال و ماده ۴۲۸ قانون جزای موناکو و ماده ۴۱۳ قانون جزای بلژیک مصوب ۱۸۶۷ و ماده ۵۸۷ قانون جزای ایتالیا مصوب ۱۹۳۰ به بیان حکم این موضوع پرداخته‌اند.^۱

همچنین در قوانین پاره‌ای از کشورهای عربی نیز در این مورد احکامی وجود دارد. از جمله به موجب ماده ۱۵۳ قانون جزای کویت مصوب ۹۶۰ و ماده ۴۰۹ قانون مجازات عرب مصوب سال ۱۹۶۹ مجازات چنین قتلی حداکثر سه سال حبس تعیین شده است^۲ و در واقع مرتکب از معافیت نسبی برخوردار شده است. طبق ماده ۲۳۷ قانون مجازات مصر، مصوب سال ۱۹۳۷، مجازات قتل مزبور به مدت متناسبی حبس بدل از مجازات اعدام و حبس با اعمال شاقه - مقرر در ماده ۲۳۴ و ۲۳۶ - تقلیل یافته است.^۳

۱ - گارو، پیشین، ۱۸

۲ - حر عاملی، وسائل الشیعه، ۴۰۱/۱۹

۳ - نجیب حسنی، شرح قانون العقوبات (الحکم الخاص)، ۳۹۴

چکیده

مبحث قتل در فراش و حق زوج از عهد باستان مطرح بوده و غیر از ایران در کشورهای غربی و عربی نیز به صور مختلف مورد پیش‌بینی قرار گرفته است. در ایران برابر ماده ۶۳۰ قانون مجازات اسلامی، چنان‌چه شوهر، همسر خود و مرد اجنبی را در چنین حالتی به قتل برساند، از قصاص معاف می‌شود. البته در مورد قتل زن، شرط معافیت از قصاص آن است که زن خود به ارتکاب زنا تمایل داشته باشد و تحت اکراه و اجبار قرار نگرفته باشد. در قانون مجازات عمومی مصوب سال ۱۳۰۴، ماده ۱۷۹ به این موضوع اختصاص داشت. قانون‌گذار در آن زمان، بدون توجه به موازین فقهی، دایره شمول حکم معافیت را توسعه داده بود، به نحوی که حتی مواقعه بین زن و مرد بیگانه را شرط ندانسته بود و چنان‌چه شوهر آنها را در حالتی که موجب توهم انجام مواقعه شود، مشاهده می‌کرد نیز در صورت ارتکاب قتل از معافیت مطلق یا نسبی مجازات برخوردار می‌شد.

در خصوص مبنای این معافیت و عدم مسئولیت مرد، نظرهای مختلفی توسط فقها و حقوق‌دانان ارائه شده است؛ از جمله به تئوری دفاع مشروع، حدوث حالت برانگیختگی یا تحریک، اجرا و اقامه حد الهی و مهدور الدم بودن زانی و زانیه استناد شده است. از نظر فقهی نیز روایات مرسله منقول در کتاب دروس شهید اول، مستند حکم قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: فراش، قتل، مهدور الدم، زنا، کراهت